

הפרדוקס היפני: נחישות באסיה, תמימות במזרח התיכון

16.07.2026 | יוסף רוזן | written by

עיקרי הדברים

- ב-26 ביוני הודיעה יפן על מענק חירום הומניטרי בסך 15 מיליון דולר לאיראן, לבנון והפלסטינים, ימים ספורים לאחר תום מלחמה שאיראן עצמה יזמה.
- זה אינו אירוע בודד. יפן חזרה ומימנה את אונר"א תוך כחודשיים בלבד ב-2024, אחרי שהשעתה זמנית את תמיכתה בעקבות חשיפת מעורבות עובדי הסוכנות בטבח ה-7 באוקטובר.
- הדפוס חוזר על עצמו: ניסוח דיפלומטי רך שמעביר את האחריות מהגורם הטרוריסטי אל "המצב ההומניטרי הכללי".
- אלה מתחברים למדיניות ארוכת שנים של סיוע הומניטרי הממקמת את יפן כתורמת השלישית בגודלה לפלסטינים אחרי ארה"ב והאיחוד האירופי.
- היבט זה במדיניות החוץ היפנית בולט על רקע הניגודיות שבינו לבין המדיניות הריאליסטית והפרגמטית של ראש ממשלת יפן, טקאיצ'י.
- ייתכן שהדבר משמש את יפן ככיסוי פוליטי פנימי המאפשר לה לקדם מדיניות חוץ אסרטיבית יותר בזירות אחרות. כמו כן, הדבר ממחיש את השמרנות של משרד החוץ היפני בסוגיית הסיוע למזרח התיכון.
- דווקא בשל ידידותה של הממשלה הנוכחית לישראל, יש אינטרס והזדמנות ישראליים לעסוק גם בסוגיית הסיוע ההומניטרי, ולחתור לשינוי במדיניות זו.
- לבסוף, יפן שותפה מרכזית של ישראל וכן מהווה עוגן משמעותי של ישראל במרחב האינדו-פסיפיק, והנושאים שעל הפרק בין המדינות חשובים ואסטרטגיים בהרבה מהסיוע הסמלי שניתן לגורמים עוינים.

מבוא

ב-26 ביוני הודיע משרד החוץ היפני על מענק חירום הומניטרי בסך 15 מיליון דולר, המחולק בין איראן, לבנון והשטחים הפלסטיניים. עשרה מיליון דולר מתוכו מיועדים לאיראן באופן ספציפי, ומועברים דרך הצלב האדום הבינלאומי, נציבות הפליטים של האו"ם, ותוכנית המזון העולמית.

ההודעה יצאה תשעה ימים בלבד לאחר שנחתם מזכר ההבנות בין ארה"ב לאיראן, הסכם שאמור היה לסמן את סיום המלחמה שאיראן עצמה יזמה. למרות המצוקה האמיתית של אזרחי איראן, לא מדובר במדינה ענייה. איראן עשירה במשאבי טבע, והנהגתה הפנתה משאבים אלה לתוכנית

גרעין צבאית, לפיתוח טילים בליסטיים ולמימון רשת פרוקסי אזורית, ולא לרווחת אזרחיה. האייתולות ומשמרות המהפכה [?] לא מחסור במשאבים [?] הם הסיבה למצוקת האזרחים האיראנים.

הצלב האדום הבינלאומי, אחד מהגופים המרכזיים שדרכם עובר הכסף, אף הוא לא חף מביקורת. הארגון לא נאבק ברצינות על גישה לחטופים הישראלים שהוחזקו בידי חמאס, בזמן שדחף בעקביות להגברת הסיוע ההומניטרי לעזה. זה אינו ארגון ניטרלי במובן שהמונח מרמז עליו. כמו כן הוא הואשם על ידי גורמים רשמיים באוקראינה על כך שלא מנע חטיפתם של ילדים אוקראינים לרוסיה.

סיוע על אוטומט

זה אינו אירוע חד-פעמי. בינואר 2024, לאחר שישראל חשפה מודיעין שלפיו לפחות 12 עובדי אונר"א השתתפו באופן פעיל בטבח ה-7 באוקטובר [?] ביניהם מורים, יועצים ועובדים סוציאליים ששירתו בבתי ספר של הסוכנות [?] השעתה יפן, יחד עם 15 מדינות תורמות נוספות, את המימון שלה לסוכנות. סך המימון המושעה עמד על כ-450 מיליון דולר.

אך ההשעיה נמשכה זמן קצר למדי. תוך כחודשיים בלבד, באפריל 2024, חזרה יפן ומימנה את אונר"א [?] בין הראשונות לעשות זאת, יחד עם שוודיה, פינלנד וקנדה [?] הרבה לפני גרמניה, ובזמן שארה"ב עצמה שמרה על הקפאת המימון שלה לפחות עד מרץ 2025. שרת החוץ היפנית דאז, יוקו קמיקאוה, נימקה זאת בכך שתפקידה של אונר"א "בלתי ניתן להחלפה" בעזה, זאת אף על פי שהמודיעין הישראלי הצביע על כך שכ-12% מ-13,000 עובדי אונר"א בעזה קשורים לחמאס או לג'יהאד האסלאמי הפלסטיני.

יפן לא הסתפקה בחידוש המימון. היא תרמה 35 מיליון דולר נוספים לאונר"א, כ-10 מיליון מתוכם יועדו במפורש לשיפור תנאים סניטריים ולאספקת פריטים חיוניים לנשים וילודים בעזה. בהמשך תרמה יפן עוד 7 מיליון דולר ישירות לתמיכה בעקורים פנימיים בעזה, לצד אספקת ציוד חירום: שמיכות, מכלי מים, יריעות פלסטיק ומזרונים שינה.

JICA (Japan International Cooperation Agency) כזרוע הביצועית

בשטח מפעילה JICA פרויקטים עבור הפלסטינים כבר משנות ה-80, והחל מ-2006 מפעילה את יוזמת "מסדרון לשלום ושגשוג" [?] מסגרת מרובעת (יפן, ישראל, ירדן, הרשות הפלסטינית) שמטרתה המוצהרת חיזוק אמון אזורי דרך שיתוף פעולה כלכלי, ולא רק סיוע הומניטרי. פרויקט הדגל של המסגרת הזו הוא הפארק התעשייתי-חקלאי ביריחו (JAIP), המופעל בשיתוף עם ישראל וירדן. נכון לסוף שנת 2025 נמצאות בפארק התעשייה 17 חברות, בעיקר בתחומי המזון והקוסמטיקה, אך נראה כי היוזמה לא התקדמה במידה ניכרת מאז 2019.

לצד זאת, JICA מפעילה "תוכנית להתאוששות חירום" (Programme for Emergency)

Recovery) בעזה וביהודה ושומרון. שלב א' נחתם בפברואר 2024 ושלב ב' בפברואר 2026, בהיקף כולל של כ-25 מיליארד ין (כ-167 מיליון דולר). התוכנית מיועדת לצידוד לניהול פסולת, שירותי בריאות, אספקת מים ותשתית בסיסית. הסוכנות גם חילקה כמה משלוחי חבילות מזון חירום לתושבי עזה, וממשיכה לפעול דרך משרדה ברמאללה חרף המצב הביטחוני.

מאז 1993 סך הסיוע של יפן לפלסטינים מוערך ב-2.8 מיליארד דולר, המציבים אותה שלישית רק לארה"ב ולאיחוד האירופי. מאז אוקטובר 2023 תרמה יפן לפלסטינים (כולל עזה) 410 מיליון דולר בסיוע ישיר. יפן לא רק תורמת כספים למנגנונים בין-לאומיים כמו אונר"א; היא מפעילה, דרך JICA, תשתית סיוע פעילה ועצמאית משלה בתחומי המשילות, התיירות, החינוך, פעילות כלכלית ועוד.

הכוונה של ממשלת יפן חיובית, אך בפועל הסיוע, לפחות בחלקו, מגיע ישירות לארגוני טרור ומשמש אותם להמשך האחיזה והשליטה באוכלוסייה האזרחית. בהתאם לאמרה המפורסמת, הדרך לגיהנום (חמאס, חיזבאללה ומשמרות המהפכה) רצופה בכוונות טובות. השפה הרשמית ששימשה את יפן אז, "תפקיד בלתי ניתן להחלפה", "תוך שיפור ממשל וניהול סיכונים", כמעט זהה לניסוח ששימש אותה לאחרונה בנוגע לאיראן וללבנון: ניסוח פרוצדורלי שמתאר את הבעיה כ"מצב הומניטרי", בלי להצביע במפורש על האחריות של הגורם ששולט בשטח.

פרופורציות: הסיוע ההומניטרי תחת מדיניותה הפרגמטית של טקאיצ'

על אף התסכול והתהיות שעולות בעקבות המשך מתן הסיוע ההומניטרי היפני לגורמים עוינים, יש לבחון זאת במשקפיים אסטרטגיים ולהתייחס לכלל השיקולים של ממשלת יפן. חלק משיקולים אלה הוא גם ההתמודדות עם דעת הקהל בבית והשינוי התפיסתי שעובר על יפן כמטוטלת מאז מלחמת העולם השנייה. לאחר תבוסתה של יפן האימפריאליסטית במלחמת העולם השנייה, התפיסה הלוחמנית והאגרסיבית התחלפה לפציפיזם קיצוני, והשרשת נרטיב קורבני (המדינה היחידה שהוטלו עליה פצצות אטום). ככל שעברו השנים, ובייחוד מאז תחילת שנות האלפיים, התרחקה יפן אט אט מתפיסה זו, ובשנים האחרונות, עם התגברות האיומים בסביבתה וכן בזירה הבינלאומית, אימצה יפן צעדים משמעותיים לחיזוק מרכיב הביטחון והעוצמה הצבאית.

ייתכן כי שימור "המפעל" ההומניטרי נועד להשגת שקט תעשייתי עבור מימוש מדיניות פרו-אקטיבית בזירה הבינלאומית. אף על פי שלעומת המדיניות הפציפיסטית ארוכת השנים נדמה כי מתרחש כעת שינוי קיצוני ביפן, בהשוואה למדינות מערביות אחרות, מדובר במהלך מתבקש כדי לתת מענה לאיומים. השינוי הזה כולל את הרפורמות המדיניות-ביטחוניות המשמעותיות ביותר שלה מאז מלחמת העולם השנייה: תקציב הגנה שובר שיאים ובמגמת עלייה מתמדת, פריסת טילים ארוכי טווח באיים הדרום-מערביים שלה מול סין, הקמת סוכנות מודיעין ראשונה מאז 1945, העמקת שיתוף הפעולה הביטחוני-צבאי עם ארה"ב (הגדלת סמכויות הפיקוד האמריקני ביפן ועוד), ושיתוף פעולה ביטחוני חסר תקדים עם מדינות ביניים נוספות, ובראשן הודו, הכולל

פיתוח משותף של מערכות נשק, צעד שהיה בלתי נתפס לפני עשור.

מדיניות כזו, בייחוד ביפן שבה הזיכרון הפציפיסטי החוקתי עמוק ומושרש, זקוקה לכיסוי פוליטי פנימי. הזרם הפציפיסטי בדעת הקהל היפנית, ומשרד החוץ שמסורתית שומר על עמדה דומה, לא ייעלמו רק בגלל כהונת ראש ממשלה ימני. שמירה על מסורת הסיוע ההומניטרי [?] כלפי הפלסטינים, כלפי לבנון, ואפילו כלפי איראן [?] מאפשרת לטוקיו לומר לציבור הפנימי ולקהילייה הבינלאומית: יפן עדיין אותה מדינה הומניטרית כתמיד, ואין הדבר סותר את המשך ההתעצמות הצבאית והעברת התקציב הביטחוני הגדול ביותר בהיסטוריה היפנית.

ככל הנראה, מדובר באיזון מכוון בין אילוצים פוליטיים: הצורך להתקדם באגרסיביות אסטרטגית מול סין וצפון קוראה (ורוסיה), לצד הצורך לשמר לגיטימציה פנימית מול ציבור שגדל על עקרונות הפציפיזם.

סנאה טאקאיצ'י, שנבחרה באוקטובר 2025 לתפקיד ראש הממשלה, מזוהה עם הסיעה הימנית-ניצית במפלגת השלטון, ה-LDP. בה בעת היא פרגמטית, ונתפסת כממשיכת דרכו של שינזו אבה. עמדותיה כלפי סין תקיפות, והיא הצהירה בנובמבר 2025 שתקיפה סינית על טאיוואן עלולה להוות איום קיומי המצדיק תגובה צבאית יפנית. האמירה עוררה משבר דיפלומטי עם בייג'ינג, שהוביל להטלת סנקציות סיניות על יועץ בכיר שלה והרחבת המגבלות הסיניות על ייצוא מתכות נדירות ליפן.

על רקע גישתה, אפשר היה לצפות לשינוי מהותי במדיניות ההומניטרית המסורתית של יפן כלפי הפלסטינים ואיראן. זה לא קרה. טאקאיצ'י שימרה את אותה מדיניות סיוע. ניתן ללמוד מכך שהמסורת הזו אינה תלויה בזהותו האידאולוגית של ראש הממשלה, היא טבועה עמוק באופן מבני במשרד החוץ היפני. עם זאת, כאמור, טקאיצ'י יכולה למנף זאת במחיר סמלי בלבד, כדי להמשיך במאמצי ההתעצמות הצבאית והקרנתה במרחב.

מה ישראל צריכה לעשות?

- ישראל צריכה להפסיק להתייחס לתופעה הזו כאל "אכזבה" כללית ובלתי ממוקדת, ולהניח עמדה מדינית מפורשת כלפי יפן בנושא: הבחנה ברורה בין סיוע לאזרחים לבנונים, פלסטינים ואיראנים (מתנגדי המשטר) הנתונים במצוקה אמיתית, לבין מענקים המכוונים במפורש למדינה עוינת כמו איראן ושלוחיה. דווקא מול ממשלה ידידותית ניתן לפעול נגד האבסורד.
- יש לפעול בערוצים דיפלומטיים כדי לדרוש מנגנוני מעקב שקופים יותר, לא רק הצהרות כלליות על "שיפור ממשל וניהול סיכונים", אלא דיווח פומבי על יעדי הכספים בפועל, כפי שנעשה בהצלחה חלקית מול מדינות מערביות אחרות בעקבות חשיפת מעורבות עובדי אונר"א בטבח ה-7 באוקטובר. יש להבהיר כי השימוש בזרועות בין-לאומיות אינו מספק ערבות מלאה לכך שהסיוע והכסף לא יגיעו ישירות לידי גופי הטרור.

▪ בזמן שיפן משקיעה הון פוליטי עצום בבניית שותפות עם הודו ועם ישראל בתחומי טכנולוגיה, אנרגיה והגנה, כדאי להעלות את סוגיית הסיוע ההומניטרי כחלק מהדיאלוג הביטחוני-אסטרטגי הרחב יותר, ולא כנושא נפרד ומבודד. בדיוק משום שיפן זקוקה לישראל ולהודו כשותפות אמינות בתחום הטכנולוגי-ביטחוני, יש לה תמריץ אמיתי להיות רגישה יותר לרגישויות הישראליות בנושא זה. מנגד, על ישראל להפנים כי לא צפוי שינוי משמעותי בעמדות היסוד של יפן כלפי הפלסטינים: התנגדות להתנחלויות ופתרון שתי המדינות. יש להכיר בכך שהתופעה הזו לא תיעלם, ולתכנן בהתאם. יפן תמשיך לתת סיוע הומניטרי גם בזמן שהיא מעמיקה את שיתוף הפעולה הביטחוני והטכנולוגי עם ישראל.

▪ לבסוף, יש לבחון את הדברים בפרופורציות הנכונות בין הסיוע ההומניטרי היפני לבין ביסוס שותפות אסטרטגית עמוקה עם ישראל. אין עוררין על כך שיפן היא שותפה אסטרטגית אמיתית של ישראל במרחב האינדו-פסיפיק, ויש לחזק זאת. זו הזדמנות לקראת הבחירות בישראל וכניסתה של ממשלה חדשה לאמץ אסטרטגיה לאומית למרחב האינדו-פסיפיק, שיפן מוכרזת באופן רשמי כאחד מהעוגנים שלה (לצד הודו).

*הדעות המובעות בפרסומי מכון משגב הן על דעת המחברים בלבד.